

نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان

محمدعلی احمدیان^۱، کتایون علیزاده^۲ و رشید بوکانی^۳
تاریخ وصول: ۱۳۹۵/۹/۲۰، تاریخ تایید: ۱۳۹۵/۱۱/۲۵

چکیده

هدف کلی این پژوهش نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان می‌باشد. به‌منظور رسیدن به این اهداف از دو روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. پژوهش حاضر با رویکرد و روش اکتشافی - تحلیلی در پی این موضوع بوده است که گردشگری، چه نقشی در توسعه روستایی شهرستان مریوان، ایفا می‌نماید. جامعه آماری پژوهش حاضر (۱۵ روستای مورد مطالعه)، شامل ۳ گروه کارشناسان و کارکنان (۲۳۶ نفر)، روستاییان (۸۵۷۰ نفر) و گردشگران (۱۲۰۰ نفر) بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران و جدول مورگان، به‌ترتیب تعداد ۱۴۶ نفر کارشناس و ۳۶۸ نفر روستاییان و ۲۹۱ نفر از گردشگران به‌عنوان حجم نمونه تعیین شده است. نحوه انتخاب افراد نیز به روش نمونه‌گیری سیستماتیک و نهایتاً تصادفی ساده می‌باشد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون ناپارامتریک فریدمن با استفاده از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج بدست آمده در مورد نقش گردشگری در توسعه روستایی نشان می‌دهد که بیشترین تاثیر گردشگری در بُعد اجتماعی مربوط به کاهش مهاجرت‌های روستایی و احیاء آداب و سنن محلی و در بُعد اقتصادی بیشترین تاثیر در افزایش قیمت زمین و مسکن بوده است. و در نهایت، با توجه به نتایج و یافته‌های به‌دست آمده از پژوهش، راهکارهایی در جهت توسعه فعالیت‌های گردشگری روستایی در شهرستان مریوان ارائه شده است.

کلیدواژگان: گردشگری روستایی، توسعه روستایی، شهرستان مریوان، آزمون تحلیل عاملی

۱. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، عضو هیأت علمی گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد
۲. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، عضو هیأت علمی گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد
۳. دانشجوی دکتری تخصصی رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، نویسنده مسؤل مکاتبات، تلفن: ۰۹۱۲۷۷۶۲۹۳۷ : rashid_boukani@yahoo.com

طرح مساله

کشور ایران با وجود جاذبه‌های فراوان فرهنگی، تاریخی و طبیعی هنوز نتوانسته است جایگاه خود را به‌عنوان یک کشور پذیرنده گردشگر در بازار جهانی صنعت توریسم بیاید، از این‌رو سهم ناچیزی از درآمدهای این صنعت نصیب این کشور شده است و همچنین این مسئله در زمینه توریسم داخلی و به‌خصوص توریسم روستایی صدق می‌کند. یکی از این مناطقی که در کشور ایران علیرغم داشتن پتانسیل‌ها و جاذبه‌های فراوان فرهنگی، تاریخی و طبیعی گردشگری با مشکلات عمده‌ای نظیر مهاجرت از روستا به شهرها، بیکاری، کاهش باروری و حاصل‌خیزی زمین‌های کشاورزی و فقدان زیربنای لازم برای خدمات گردشگری روبه‌رو است. شهرستان مریوان است که دارای توان‌های بالقوه‌ای از نظر محیطی و طبیعی برای جذب توریست می‌باشد که باید در برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای و روستایی از این امکانات و توانایی‌ها جهت توسعه این روستاها و کم‌کردن از مشکلات استفاده شود. روستاهای محدوده مورد مطالعه تا حد زیادی از جاذبه‌های گردشگری برخوردارند طوری که سالیانه پذیرای گردشگران زیادی به این منطقه هستند ولی در رابطه با سایر فعالیت‌های اقتصادی مثل کشاورزی از جایگاه پایین‌تری برخوردارند. از مشکلات دیگری محدوده مورد مطالعه این است که فعالیتهای گردشگری به‌صورت سنتی دنبال می‌شوند و نتوانسته در ایجاد اشتغال و رفاه و درآمد کافی برای روستاییان در حد ممکن موثر واقع شود. همچنین نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی و امکانات رفاهی و سیاحتی و فقدان آشنایی کافی روستاییان و آموزش کم آنها در زمینه فعالیت‌های گردشگری از مشکلات دیگر محدوده مورد مطالعه می‌باشد. بنابراین در این تحقیق سعی شده است با مطالعه موردی روستاهای گردشگری شهرستان مریوان، نقش گردشگری در توسعه و تحول نواحی روستایی بررسی شود و عوامل و فاکتورهای موثر بر توسعه روستایی مورد ارزیابی قرار گیرند و در نهایت، با توجه به امکانات و توانایی‌ها و محدودیت‌های منطقه مورد مطالعه و با بهره‌گیری از روش‌ها و مدل‌های مورد استفاده، راهکارهای بهینه‌ای از نقش گردشگری در توسعه نواحی روستایی ارائه گردد. بنابراین، این تحقیق در پی پاسخگویی به سوالات زیر می‌باشد:

۱. بین صنعت گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ ابعاد اجتماعی - فرهنگی در محدوده مورد

مطالعه چه رابطه‌ای وجود دارد؟

۲. بین صنعت گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ ابعاد اقتصادی در محدوده مورد مطالعه چه رابطه‌ای وجود دارد؟

فرضیه‌های تحقیق

۱. بین صنعت گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ ابعاد اجتماعی- فرهنگی در محدوده مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین صنعت گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ ابعاد اقتصادی در محدوده مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

- در روستاهای مورد مطالعه، فرصت‌ها، زمینه‌ها و پتانسیل‌های بالایی برای اشتغال‌زایی و ایجاد کسب و کارهای جدید وجود دارد که مورد توجه لازم قرار نگرفته است.
- وجود فقر و بیکاری در نواحی روستایی که با اجرای این طرح می‌توان در جهت رفع بیکاری، کاهش فقر و افزایش بهره‌وری و عدالت اجتماعی قدم برداشت.
- علی‌رغم وجود جاذبه‌های گردشگری فراوان و مراجعه گردشگران به نواحی روستایی، می‌توان گفت که کسب و کاری که به واسطه جاذبه‌های گردشگری و حضور گردشگر در این منطقه راه افتاده باشد وجود ندارد

اهداف تحقیق

- عوامل و مولفه‌های تعیین‌کننده نقش گردشگری روستایی در شهرستان مریوان
- شناسایی مشکلات و موانع فراروی توسعه صنعت گردشگری روستایی در شهرستان مریوان
- بررسی و شناخت تأثیرات گسترش گردشگری در توسعه نواحی روستایی به لحاظ اقتصادی و اجتماعی
- کمک به افزایش درآمد مردم، کاهش فقر، حل معضل بیکاری و پیشگیری از مهاجرت در روستاهای مورد مطالعه

روش تحقیق

پژوهش حاضر، از لحاظ هدف؛ کاربردی، از لحاظ ماهیت؛ غیرتجربی و با توجه به روش گردآوری اطلاعات؛ پیمایشی و از نوع تحقیقات اکتشافی - توصیفی و در عین حال، تحلیلی است. چرا که پژوهش حاضر درصدد کشف داده‌ها و یا اطلاعاتی است که از طریق آنها می‌توان روابط بین متغیرها را مورد توصیف، بحث و تحلیل قرار داده و به این موضوع دست یابد که گردشگری، چه نقشی در توسعه روستایی شهرستان مریوان؛ توانسته ایفا نماید. از همین رو؛ مطالعه حاضر به لحاظ ماهیت و ثقل موضوعی، به بررسی نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان؛ پرداخته است. همچنین در تحقیق حاضر، ترکیبی از روش‌های کمی (پیمایش) و کیفی (مصاحبه‌های عمقی و بحث‌های گروهی متمرکز) به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات تحقیق استفاده شده است. از همین روی برای رسیدن به هدف روش‌های تحقیق مورد استفاده؛ تلفیقی از انواع روش‌های کمی و کیفی بوده است.

جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

در این تحقیق، برای رسیدن به اهداف تحقیق، ۳ گروه به‌عنوان جامعه آماری انتخاب شده‌اند که طبیعتاً بسته به ماهیت و ویژگی این ۳ گروه، روش تحقیق، ابزار اندازه‌گیری و تحلیل یافته‌ها نیز متفاوت بوده است. این ۳ گروه عبارتند از:

- مسئولین و کارشناسان فعال در زمینه گردشگری در سازمان‌های دولتی؛
- نخبگان محلی و روستاییان ساکن در روستاهای شهرستان مریوان؛
- گردشگران داخلی و خارجی که در زمان پیمایش در روستاهای مورد نمونه در حال گردش و تفریح بوده‌اند.

روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر به روش نمونه‌گیری سیستماتیک بوده است. به این صورت که در هر دهستان، با استفاده از نظر و دیدگاه مسئولین استان، روستاهای گردشگرپذیر انتخاب شده و به‌طور تصادفی با تعدادی از نخبگان محلی و یا روستاییان و در عین حال گردشگران؛ پرسشنامه‌ها تکمیل شده است و مصاحبه با آنها انجام گرفته است. به همین ترتیب، تعدادی از مسئولین و کارشناسان فعال و آگاه در زمینه مسائل گردشگری در سازمان‌های دولتی مسئول،

انتخاب و پرسشنامه همراه با مصاحبه با آنها انجام شده است. بنابراین، روش‌های پیمایش و بحث گروهی متمرکز؛ مهم‌ترین تکنیک‌ها و روش‌های تحقیق در نیل به اهداف مرتبط با این گروه بوده است. تعیین حجم نمونه جامعه آماری پژوهش حاضر، در تمامی ۳ گروه (کارشناسان، گردشگران و روستاییان) با استفاده از فرمول کوکران و جدول مورگان، انجام شده است. از همین رو، با توجه به جامعه آماری و جمعیت زیاد و بالغ بر ۱۳۰۰ نفر گردشگر داخلی و خارجی در زمان پیمایش؛ تعداد ۳۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شده است. در عین حال، با توجه به اینکه جامعه آماری کارشناسان و مسئولین استانی در دستگاه‌های سازمانی مورد بحث نیز در حدود ۱۳۰۰ نفر بوده‌اند؛ تعداد ۳۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شده است. ضمن آنکه با توجه به این موضوع که جامعه آماری و جمعیت روستاییان شهرستان مریوان در حدود ۹۰۰۰ نفر (به‌طور دقیق ۸۶۰۰ نفر) بوده است؛ تعداد ۳۷۲ نفر از روستاییان، می‌بایستی پرسشنامه تکمیل می‌گردید.

روش گردآوری اطلاعات

جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق بوسیله استفاده از روش‌های میدانی، کتابخانه‌ای، پرسشنامه و مصاحبه با مردم، مسئولین مرتبط و گردشگران صورت گرفته است. بدین‌منظور با مراجعه مستقیم به مراکز آماری و همچنین استفاده از شناسنامه آبادی‌های کشور و آمارنامه‌های شهرستانی اطلاعات جامعی برای تحقیق تهیه شد و سپس از طریق پرسشنامه، مصاحبه و مطالعات میدانی تحقیق مزبور تکمیل شده است.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این تحقیق، داده‌ها و اطلاعات حاصل از بخش کمی (پیمایش) و کیفی (بحث گروه متمرکز) به روش‌های متفاوتی مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در بخش کمی، داده‌های پرسشنامه پس از جمع‌آوری داده‌ها و تکمیل پرسشنامه‌ها، اطلاعات گردآوری شده، کدگذاری و مقوله‌بندی گردیده و وارد نرم‌افزار آماری SPSS شده و در ادامه بر اساس سئوالات و اهداف تحقیق، مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. بنابراین، تجزیه و تحلیل داده‌های این

پژوهش در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی؛ صورت گرفته است. نمایش یافته‌ها در این بخش به صورت توصیفی و در قالب جداول یک‌بعدی همراه با ترسیم فراوانی، درصد، میانگین و نمودار؛ انجام گرفته است. در بخش کیفی، داده‌ها و مشاهدات براساس وجوه افتراق و اشتراک، از طریق روش‌های کدگذاری باز و محوری مقوله‌بندی شده و سپس بر اساس موضوع محوری تحقیق تحلیل شده است تا بتوان به الگوی روابط موجود بین این داده‌ها و مکانیسم تأثیرگذاری آن‌ها بر همدیگر، پی برد.

جدول ۱. بررسی تحقیقات مربوط به موضوع تحقیق در سطح ملی و بین‌المللی

محقق	عنوان تحقیق	سال انتشار	روش‌ها، ابزار مورد استفاده تحقیق و نتیجه‌گیری
رضوانی	توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار (کتاب)	۱۳۹۰	به این موضوع پرداخته است که با توجه به سابقه و روند توسعه گردشگری روستایی در ایران، این نوع گردشگری هنوز در آغاز راه است و گردشگری روستایی در ایران در مجموع در مرحله "اکتشاف" قرار دارد.
کرمی، محبوب-فر	گردشگری روستایی ایران (کتاب)	۱۳۹۱	صنعت گردشگری روستایی موفق مستلزم برنامه‌ریزی مناسب و برخورداری‌ها از مکانها و جاذبه‌های روستایی است. احتمال موفقیت مزارع گردشگری نزدیک به مکانهای گردشگری به مراتب بیشتر است.
صالحی-فرد	گردشگری روستایی (کتاب)	۱۳۹۰	به این موضوع پرداخته شده است که تدوین برنامه‌ای منسجم، کارآمد و انعطاف‌پذیر در بخش گردشگری روستایی نیازمند آگاهی از مبانی نظری و ساختار تئوریک دانش برنامه‌ریزی است.
کلین	توسعه گردشگری روستایی	۲۰۰۷	این موضوع به بررسی کارآفرینی اقلیمی و ارتباط آن با توسعه صنعت گردشگری می‌پردازد. در یک مقیاس، مواردی برای ارزیابی جنبه‌های مختلف جامعه شناخته شده به منظور حمایت از فعالیت‌های کارآفرینی توسعه داده شد. این مقیاس سوالات دموگرافیک و موضوعات مربوط به ارزیابی نگرش‌ها نسبت به گردشگری که از طریق ایمیل در بین ۲۹۰ نفر از ساکنان کارولینای شمالی توزیع شده بود را شامل می‌شد و در نهایت ۹۲ نفر از پاسخ‌دهندگان در نمونه گنجانده شده بودند.
مافی و همکاران	تحلیلی بر گردشگری روستایی در پیرامون کلان شهرها (مقاله)	۱۳۸۷	مقاله حاضر در وهله اول به بیان محصول گردشگری روستایی و نسبت بین کلان شهرها و گردشگری روستایی پرداخته و پس از آن با انتخاب کلان شهر مشهد به عنوان مطالعه موردی، بحث دسترسی و حوزه نفوذ گردشگری را مورد بررسی قرار می‌دهد.
بدری	اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی (مقاله)	۱۳۸۸	روش تحقیق به کارگرفته شده توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از داده‌های عینی و ذهنی منتج از پرسشنامه تکمیل شده از سرپرستان خانوار و شوراها، روستا انجام شده است. متغیرهای تحقیق، ماهیت کمی و کیفی دارند و در جمع‌آوری داده‌های ذهنی از مقیاس طیف لیکرت و برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری پارامتری نظیر آزمون هم بستگی (پیرسون) و آزمون‌های ناپارامتری (نظیر آزمون هم بستگی اسپیرمن و کای اسکوتر) بهره گرفته شد.
رحمانی و همکاران	امکان‌سنجی توسعه گردشگری در نواحی روستایی (مقاله)	۱۳۸۹	تحقیق حاضر در پی شناسایی جاذبه‌ها، وضع موجود امکانات و خدمات گردشگری، و تکنیک‌های موجود در راه توسعه گردشگری در دهستان آب گرم از توابع بخش سرعین شهرستان اردبیل در نهایت در پی ارائه پیشنهادها با توجه به وضع موجود می‌باشد.
سیدعلی-پور	مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی (مقاله)	۱۳۸۹	استان سمنان از سکونتگاههای روستایی متنوع و جاذبه‌های گردشگری زیادی برخوردار است، که در این تحقیق روستاهایی که از پتانسیل‌های گردشگری بیشتری برخوردارند و همچنین سازمان‌های متولی گردشگری مورد بررسی قرار گرفته است.
افتخاری و همکاران	اولویت بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر (مقاله)	۱۳۹۰	در مقاله حاضر با طرح این پرسش که کدامیک از مناطق روستایی مورد مطالعه دارای مزیت بر اساس اولویتهای ظرفیتی گردشگری هستند، تلاش شده است با روش توصیفی و تحلیلی و با استفاده از مدل TOPSIS پاسخ علمی لازم را پیدا کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که از میان ۳۰ روستای مورد مطالعه، روستاهایی که دارای جاذبه‌های محیطی بیشتری هستند از ارجحیت بیشتری برخوردارند.
پانیک و	پیاده سازی گردشگری	۲۰۱۱	عنوان کرده است که در دو دهه گذشته، دخالت جامعه در سیاست‌های محلی باعث توجه روز افزون به رویکرد

محقق	عنوان تحقیق	سال انتشار	روش‌ها، ابزار مورد استفاده تحقیق و نتیجه‌گیری
همکاران	یکپارچه روستایی		جایگزین برای توسعه روستایی در اتحادیه اروپا به خصوص در زمینه بخش‌های تکمیلی کشاورزی مانند گردشگری شده است. اگر چه طیف گسترده‌ای از رویکردهای یکپارچه برای توسعه گردشگری در مناطق روستایی شناسایی شده و در ادبیات وجود دارد.
عبدالمنافی و همکاران	عوامل مؤثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت (مقاله)	۱۳۹۰	هدف اصلی این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر صنعت گردشگری در مناطق روستایی کلاردشت است. برای رسیدن به اهداف تحقیق از دو روش اسنادی و میدانی (پیمایشی) استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق را که جزو مناطق روستایی و گردشگری منطقه کلاردشت هستند، «ولوال و رودبارک» خانوارهای روستاهای تشکیل دهنده ۱۳۲۰ خانوار بودند.
قبادی و همکاران	مطالعه وضعیت گردشگری روستایی در روستای خانقاه از دیدگاه اهالی روستا با استفاده از تئوری بنیانی (مقاله)	۱۳۹۰	در پژوهش حاضر سعی شده، به مطالعه وضعیت توریسم روستایی در روستای خانقاه استان کرمانشاه با استفاده از روش تئوری بنیانی پرداخته شود. به منظور گردآوری اطلاعات، از مصاحبه عمیق، مشاهده مستقیم، تهیه عکس و فیلم، اسناد و مدارک کتابخانه‌ای استفاده شد. همزمان با جمع‌آوری داده، تجزیه و تحلیل آن‌ها نیز صورت گرفت.
خاتون‌بادی و همکاران	سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT (مقاله)	۱۳۹۰	در این مطالعه با استفاده از تکنیک SWOT وضعیت گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری مشخص و وزن هر کدام از ارکان چهارگانه SWOT در گردشگری روستایی سنجیده شده است. جامعه آماری این مطالعه شامل هجده نفر از کارشناسان و مسئولین مرتبط با علوم توسعه روستایی و گردشگری بوده است.
دانش‌مهر و همکاران	بررسی نقش طبیعت‌گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT (مقاله)	۱۳۹۱	در مقاله حاضر به بررسی نقش طبیعت‌گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی، با تأکید بر روستای اورامان تحت پرداخته شده است. بدین منظور بر اساس چارچوب مفهومی و نظری و نیز مطالعات میدانی انجام شده، اقدام به تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق تکنیک SWOT گردید.
عناستانی و همکاران	بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان (مقاله)	۱۳۹۱	در این مقاله تلاش شد آثار توسعه گردشگری در روستاهای محدوده مورد مطالعه مانند اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی را بر اساس نظرسنجی از روستاییان و گردشگران مورد ارزیابی و سنجش قرار گیرد.
رضایی و همکاران	واکاوی پیامدهای منفی توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان قزوین (مقاله)	۱۳۹۱	تحقیق حاضر با هدف واکاوی پیامدهای منفی توسعه گردشگری در روستای گازرخان در استان قزوین صورت پذیرفت. به لحاظ روش پژوهش، این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی - همبستگی محسوب می‌شود. جامعه آماری این تحقیق را تمامی سرپرستان خانوار در روستای گازرخان تشکیل می‌دهند که بر اساس فرمول کوکران، تعداد ۱۱۵ نفر از آنان از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برای انجام تحقیق انتخاب شدند.
افتخاری و همکاران	ارائه الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری پایدار روستایی (مقاله)	۱۳۹۲	این پژوهش با هدف تدوین الگوی راهبردی مناسب برای توسعه گردشگری در روستاهای منطقه مورد مطالعه انجام شده است. سؤال اساسی پژوهش این است که الگوی راهبردی مناسب برای توسعه گردشگری که به توسعه پایدار روستایی منجر شود، کدام است؟
مهدوی	نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)	۱۳۸۳	به منظور رسیدن به اهداف تحقیق از دو روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. به‌طور کلی ۳ نوع پرسشنامه (مردم، مسئولان و گردشگران) برای انجام این تحقیق آماده شد. پس از تکمیل این پرسشنامه‌ها برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و Excel استفاده گردید.
مهدوی	ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران (رساله دکتری)	۱۳۹۰	پژوهش حاضر با هدف توسعه روش علمی ارزیابی و پایش پیشرفت به سوی توسعه پایدار گردشگری روستایی با استفاده از شاخص‌های استخراج شده در قالب ۳ نوع پرسشنامه به صورت میدانی و با نظرخواهی از مردم، مسئولان و گردشگران به ارزیابی و اندازه‌گیری پیشرفت به سوی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی - فرهنگی کشور در یک محدوده زمانی مشخص بوسیله بارومتر و رادار پایداری پرداخته است.

گردشگری روستایی

تعریف گردشگری روستایی کار چندان آسانی نیست و توافقی درباره آن وجود ندارد. این مسئله به این دلیل است که تعریف نواحی روستایی که گردشگری روستایی در آن انجام می‌شود، با

دشواری همراه است (Pearce, 1989) با این حال گردشگری روستایی می‌تواند به‌طور ساده به عنوان مسافرت به نواحی روستایی تعریف شود، اما محققان بر این عقیده‌اند که موضوع بسیار پیچیده‌تر از این است (افتخاری و پورطاهری، ۱۳۹۰: ۱۴).

نقش گردشگری در توسعه نواحی روستایی را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

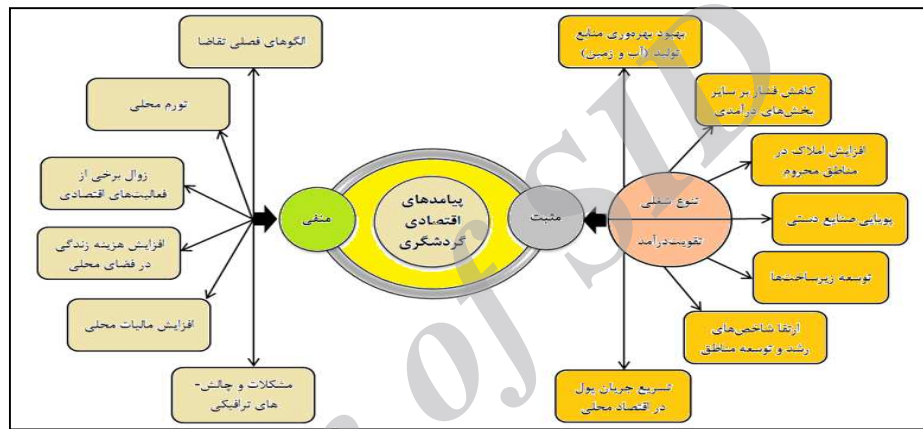
- احیا و سازماندهی دوباره فعالیت‌های اقتصادی محلی و بهبود کیفیت زندگی.
- یاری رساندن به پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی و کمک به ارزش اقتصادی کیفیت تولیدات مواد غذایی حاضر، ساختمانهای بی‌استفاده و رها شده، مناظر و فرهنگ منحصر به فرد (Hall et al, 2003: 6).
- تجدید حیات اقتصاد ملی و بهبود کیفیت زندگی و درآمد تکمیلی برای کشاورزی، صنایع دستی و بخش خدمات و امکان برقراری تماس‌های اجتماعی، به‌ویژه در نواحی روستایی دوردست و بین گروه‌های اجتماعی منزوی (Gohdeston & Morris, 1999).

جدول ۲. دیدگاه‌های موجود در زمینه توسعه گردشگری روستایی

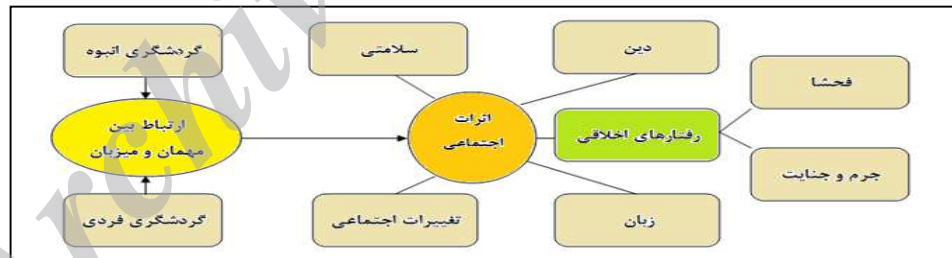
نگرش و دیدگاه	اهداف	اثرات و پیامدها
توریسم روستایی راهبردی برای توسعه روستایی	- حل توسعه نیافتگی روستایی و کاهش مهاجرت - راه‌حل نهایی توسعه روستایی، کاهش اثرات منفی بهره‌برداری از اثرات مثبت و کمک به توسعه سایر بخشهای اقتصادی	- ثبات جمعیت و حل معضل بیکاری، افزایش ضریب تکاثری درآمد و بهره‌برداری از منابع فائده‌ارزش‌آسانی
متحول سازی نواحی روستایی کمتر توسعه یافته	- توریسم بعنوان یک فعالیت، تکمیل‌کننده فعالیت‌های کشاورزی، ایجاد منبع جدید رشد و فرصتهای اقتصادی جدید. توسعه اقتصاد غیرزراعی روستایی، تنوع بخش و گوناگون ساختن فعالیت‌های روستایی و توجه به نواحی کمتر توسعه یافته	- ایجاد زمینه‌های جدید رشد و توسعه برای نواحی روستایی منزوی و عقب افتاده، متنوع سازی اقتصاد روستایی، افزایش سطح اشتغال و درآمد و ایجاد فعالیتهای غیرزراعی
سیاست باز ساخت	- ایجاد اقتصاد و جایگزین برای کشاورزی در روستاهای فاقد زمین، تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش غیرکشاورزی، افزایش تقاضا برای محصولات غیرکشاورزی، تقاضا برای بهبود کیفیت زندگی، توزیع عادلانه کیفیت زندگی، ایجاد اشتغال جایگزین برای سکونتگاههای روستایی که فعالیتهای اقتصادی آنها تعطیل شده است.	- ایجاد اشتغال غیر کشاورزی، کاهش مهاجرت، متنوع‌سازی اقتصاد روستایی، اهمیت به تولیدات بومی - افزایش کیفیت زندگی، تحول در نگرشهای اجتماعی - ایجاد اشتغال و جایگزین
توریسم روستایی بعنوان سیاست بازساخت	- توریسم بعنوان تنها راه حل رشد و توسعه، توریسم بعنوان جایگزینی برای کشاورزی، بازسازی و احیاء مجدد منابع، چشم	- استفاده از منابع و امکانات روستا در جهت کاهش مشکلات روستاییان
بازسازی در برابر افول کشاورزی	- چشم‌اندازها و محیط روستا، بکارگیری منابع روستایی در اقتصاد بازار، حل مشکلات موجود در نواحی روستایی بوسیله توسعه توریسم	- بهره‌برداری بهینه از منابع روستایی - خارج نمودن اقتصاد روستاها از حاد منزوی و عقب‌مانده

<ul style="list-style-type: none"> - شناسایی جاذبه‌ها و فرآورده‌های ناشناخته - بهره‌برداری از جاذبه‌ها و فرآورده‌های توریسم در نواحی روستایی که در گذشته بلااستفاده بوده‌اند - کمک به توسعه نواحی روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> - توریسم بعنوان وسیله‌ای برای متنوع ساختن و یا بهبود فرآورده‌های - شناسایی ویژگی‌ها و جنبه‌های جدید تولیدات روستایی - شناسایی نواحی مستعد گسترش توریسم - بازاریابی فرآورده‌ها و تولیدات توریسم روستایی - توسعه و شناسایی نواحی روستایی منزوی دارای قابلیت توریستی 	<p>توسعه و بهبود فرآورده‌ها و محصولات توریسم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش مشارکت مردمی در توریسم و توسعه روستایی - حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی - تبدیل چرخه توسعه از محلی به بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن آسیب‌های فرهنگی و محیطی - فراهم آوردن مقدمات رشد اقتصادی روستا در دراز مدت - جلب رضایت بازدیدکنندگان و ایجاد فرصت‌های درآمدی برای ساکنین بومی - افزایش کیفیت زندگی و افزایش میزان مشارکت مردم 	<p>ابزاری برای توسعه پایدار</p>
<ul style="list-style-type: none"> - محافظت از منابع و جاذبه‌های روستایی - ظرفیت‌پذیری و کاهش از تراکم زیاد - توزیع سرمایه‌ها جهت استفاده پهنه از آنها 	<ul style="list-style-type: none"> - تقسیم بندی و پراکنش فرآورده‌ها و سرمایه‌های توریست جهت محافظت از آنها - توزیع جغرافیایی گردشگران در نواحی روستایی - کاهش فشار از بعضی از مناطق توریستی روستایی که حالت اشباع رسیده‌اند 	<p>توریسم روستایی بعنوان ابزاری برای توسعه پایدار</p> <p>پراکنش و توزیع به منظور حفاظت از داراییها و سرمایه‌های توریسم</p>

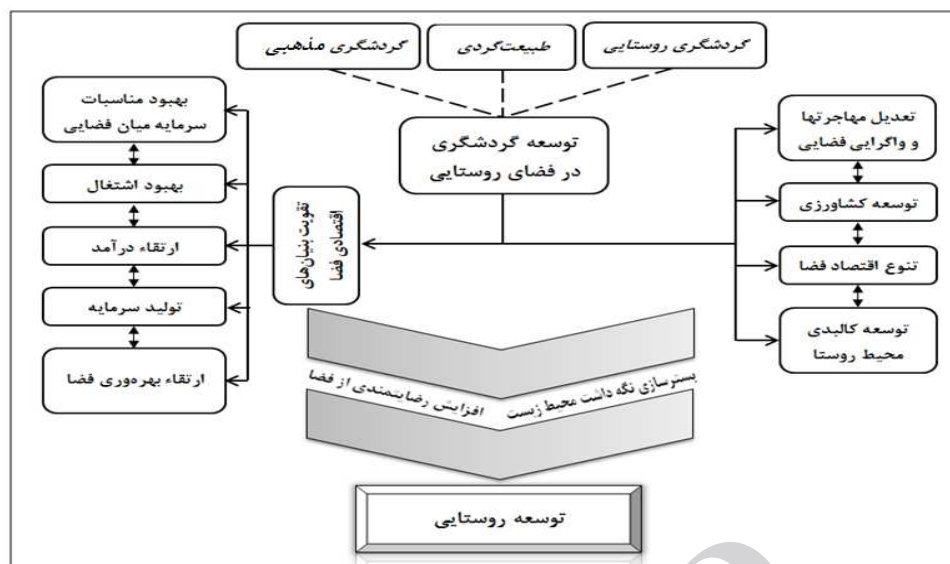
منبع (حسینوند، ۱۳۹۰: ۶)

شکل ۱. پیامدهای اقتصادی گردشگری در فضاهای روستایی (غفاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳).

شکل ۲. اثرات اجتماعی گردشگری روستایی (معصومی، ۱۳۸۵: ۷۷).

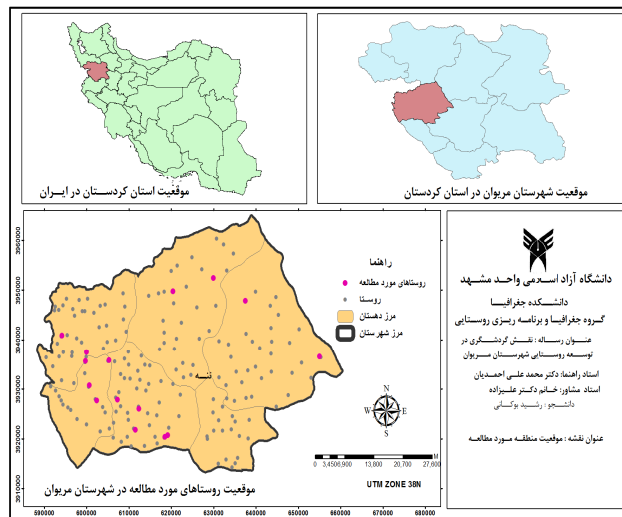

شکل ۳. مدل مفهومی تحقیق (نگارنده)

مدل مفهومی نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در فضای روستایی شامل گردشگری روستایی، طبیعت‌گردی و گردشگری مذهبی می‌باشد. بنابراین توسعه گردشگری در فضای روستایی از یک طرف باعث تقویت بنیان‌های اقتصادی فضا که خود شامل بهبود سرمایه میان فضایی، بهبود اشتغال، ارتقاء درآمد، تولید سرمایه و ارتقاء بهره‌وری فضا می‌باشد و از طرف دیگر باعث تعدیل مهاجرتها، توسعه کشاورزی، تنوع اقتصاد فضا و توسعه کالبدی محیط روستا است و همه این موارد خود به نوبت باعث بسترسازی حفاظت از محیط‌زیست و افزایش رضایتمندی ساکنین روستایی از فضای روستایی می‌گردد و در نهایت، منجر به توسعه روستایی می‌شوند.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه، روستاهای نمونه گردشگری شهرستان مریوان از توابع استان کردستان هستند که بر اساس مطالعات انجام شده تعداد ۱۵ روستا به‌عنوان روستاهای نمونه گردشگری و مورد مطالعه انتخاب شده‌اند و کلیات تحقیق و پرسشنامه‌ها بر اساس روستاهای محدوده مورد مطالعه انجام شده است. این روستاها از گردشگاههای اطراف شهرستان مریوان می‌باشند که با وجود دریاچه زریوار و هواس سالم و جاذبه‌های طبیعی و کوهستانی زیبا، از قدرت جذب گردشگر در فصول مختلف سال برخوردار است و در تعطیلات و به‌ویژه فصل بهار و تابستان، میزبان جمعیت قابل ملاحظه‌ای هستند.

نقشه ۱. محدوده مورد مطالعه

- یافته‌های تحلیلی تحقیق (نقش گردشگری در توسعه روستایی): در جهت بررسی پیامدهای گردشگری در مناطق روستایی شهرستان مریوان متناسب با مبانی نظری و فرضیات تحقیق، شاخص‌های مختلف بررسی شده‌اند. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات که عمدتاً به صورت کمی و کیفی جمع‌آوری شده‌اند از روش‌های آماری استفاده شده است و با توجه سوالات تحقیق، مولفه‌های اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و شاخص‌های این مولفه-ها در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی به صورت جداگانه محاسبه شده است. بنابراین در جدول زیر نقش گردشگری در توسعه روستایی به لحاظ ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی با توجه به شاخص‌های مربوطه بر اساس نظرسنجی از روستاییان محاسبه شده است.
- تجزیه و تحلیل مولفه‌های اجتماعی، فرهنگی در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی: جهت بررسی تغییرات اجتماعی، فرهنگی ناشی از نقش گردشگری در روستاهای مورد مطالعه سعی شده تا این تغییرات را توسط سه متغیر (تغییر شیوه زندگی، کاهش مهاجرت و افزایش انگیزه ماندگاری در بین مردم روستا و تعاملات فرهنگی و پویایی جمعیت) مورد ارزیابی قرار دهیم. بنابراین در رابطه با این موضوع که بین فعالیتهای گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه چه رابطه‌ای وجود دارد از طریق کار میدانی و پرسشنامه سعی به جمع‌آوری اطلاعات بر اساس نظر خواهی از روستاییان گردید.

لذا شاخص‌ها و مولفه‌های اجتماعی که در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند. به تفکیک اثرات آنها توضیح داده شده است.

- **تغییر شیوه زندگی:** نتایج بدست آمده در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی درباره مولفه اجتماعی (تغییر در نوع نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی) بدین صورت بوده است که ۱۴/۵ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۸/۵ درصد گزینه بینابین و ۷۷/۳ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد اظهار داشته‌اند و این نشان‌دهنده آن است که گردشگری نقش بسیار زیادی در تغییر در نوع نگرش مردم نسبت به شیوه زندگی داشته است.
- **کاهش مهاجرت و افزایش انگیزه ماندگاری بین مردم روستا:** نتایج نشان می‌دهد که ۵۵/۳ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۲۵/۸ درصد گزینه بینابین و ۱۹/۱ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند و این نشان‌دهنده آن است که صنعت گردشگری نقش چندانی در جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی و سایر بخشها نداشته است.
- **افزایش حس تعلق خاطر به موطن اصلی (محل سکونت) در بین روستاییان:** گردشگری از یک طرف با ارج نهادن به فرهنگ و سنن روستاییان و از طرف دیگر با ایجاد اشتغال و درآمد باعث افزایش حس تعلق خاطر روستاییان به موطن اصلی و زادگاه خود می‌شود. بدین منظور جهت بررسی این ادعا، نتایج نشان می‌دهد که ۴۰/۹ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۱۴ درصد گزینه بینابین و ۴۵/۴ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند و گردشگری تا حدودی توانسته که حس تعلق خاطر به موطن اصلی (محل سکونت) در بین روستاییان را افزایش دهد.
- **تعاملات فرهنگی و پویایی جمعیت:** بنابراین نتایج درباره این مولفه نشان می‌دهد که ۱۴/۵ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۸/۵ درصد گزینه بینابین و ۷۷/۳ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند. بنابراین فعالیتهای گردشگری سطح آگاهی و دانش عمومی مردم نسبت به محیط زندگی خودشان را بالا برده است.
- **احساس مسئولیت مردم روستا در قبال گردشگر و گردشگری در روستا:** نتایج بدست آمده مبین این مطلب است که ۱۷ درصد پرسشگران گزینه کم و خیلی کم، ۱۵ درصد گزینه بینابین و ۶۸ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار کرده‌اند و این درصد بالا نشان از

احساس مسئولیت و افزایش تعهد روستائیان به عنوان میزبان به گردشگران و حفظ سنتها و اعتقادات مردم دارد.

- **احیای آداب و رسوم منحصر به فرد روستایی:** به نظر می‌رسد یکی از دلایل توسعه گردشگری در نواحی روستایی، معرفی آداب و رسوم منحصر به فرد روستایی به گردشگرانی است که از این نواحی بازدید می‌کنند، می‌باشد. بدین منظور جهت بررسی این ادعا، یعنی میزان رابطه بین صنعت گردشگری با معرفی آداب و رسوم منحصر به فرد روستایی اقدام به جمع‌آوری اطلاعات گردید که نتایج نشان داده شده است که ۱۳/۳ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۸/۸ درصد گزینه بینابین و ۷۸ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند. بنابراین در روستاهای مورد مطالعه مردم به حفظ آداب و رسوم سنتی بسیار پایبند هستند.
- **بهبود سطح آموزش، بهداشت و مسکن و سایر خدمات:** گردشگری از طریق ایجاد درآمد و اشتغال برای مردم در نواحی مقصد باعث افزایش در سطح و کیفیت امکانات و خدمات اجتماعی اقتصادی همانند بهبود امکانات بهداشتی درمانی، آموزشی، مسکن و ... می‌گردد. بنابراین ارتباط بین فعالیتهای گردشگری و تاثیر آن بر بهبود و افزایش سطح آموزش بهداشت و مسکن از دیدگاه مردم مورد سوال قرار گرفت که مطابق نتایج ۵۸/۸ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۱۴/۱ درصد گزینه بینابین و ۲۷/۱ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند. و این نشان‌دهنده آن است که گردشگری در بهبود سطح آموزش، بهداشت و مسکن روستایی تاثیر به‌سزایی نداشته است.
- **تجزیه و تحلیل مولفه‌های اقتصادی در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی:** در رابطه با اینکه گردشگری از نظر اقتصادی چه نقشی در توسعه روستایی داشته است توسط سه متغیر (وضعیت اشتغال، درآمد و افزایش قیمت زمین) به این رابطه می‌پردازیم.
- **افزایش اشتغال در بخش خدمات:** نتایج نشان می‌دهد که ۶۰/۲ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۲۵ درصد گزینه بینابین و حدود ۱۵/۱ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند و این نشان‌دهنده آن است که صنعت گردشگری در افزایش اشتغال در بخش خدمات برای جوانان چندان تاثیری نداشته است.

- **افزایش اشتغال زنان:** در رابطه با نقش گردشگری در افزایش اشتغال زنان نظرخواهی شده که ۷۲/۸ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۱۷/۶ درصد گزینه بینابین و ۹/۶ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند. بنابراین نشان می‌دهد که گردشگری در افزایش اشتغال زنان روستایی تاثیر بسیار کمی داشته است.
- **افزایش اشتغال جوانان:** نتایج نشان می‌دهد که ۵۴/۳ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۱۷ درصد گزینه بینابین و ۲۸/۸ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند. بنابراین نشان می‌دهد که گردشگری در افزایش اشتغال جوانان روستایی نیز تاثیر بسیار کمی داشته است.
- **افزایش درآمد مردم روستا:** نتایج در رابطه با نقش گردشگری در توسعه نواحی روستایی به لحاظ افزایش درآمد در بخش اقتصادی نشان می‌دهد که ۷۲/۱ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۸/۸ درصد گزینه بینابین و ۱۸/۱ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند.
- **کاهش فاصله درآمدی در بین خانوارهای روستایی:** در رابطه با اینکه گردشگری در کاهش فاصله درآمدی در بین خانوارهای روستایی چه نقشی داشته است نتایج نشان می‌دهد که ۳۶/۲ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۸/۳ درصد گزینه بینابین و ۲۶/۳ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند.
- **افزایش قدرت خرید مردم:** نتایج نشان داده شده که ۳۵/۸ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۴۱/۳ درصد گزینه بینابین و ۲۳ گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار داشته‌اند و این نشان می‌دهد که گردشگری در افزایش قدرت خرید مردم چندان نقشی نداشته است.
- **رونق بازار فروش صنایع دستی و محلی:** در مورد اینکه گردشگری در رابطه با رونق بازار فروش صنایع دستی و صنایع محلی و محصولاتی از این قبیل چه نقش داشته است از مردم بومی و محلی روستاییان پرسشنامه به عمل آمد که ۴۲/۸ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۲۰/۳ درصد گزینه بینابین و ۳۷/۱ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار کرده‌اند.
- **افزایش قیمت اراضی (اعم از اراضی مسکونی و کشاورزی):** به نظر می‌رسد که میزان گسترش گردشگری در نواحی روستایی، در افزایش قیمت اراضی روستاها موثر بوده است. بدین منظور نتایج در این رابطه نشان می‌دهد داشته‌اند که ۳۷/۳ درصد گزینه کم و خیلی کم، ۱۷/۳ درصد گزینه بینابین و ۴۵/۵ درصد گزینه زیاد و خیلی زیاد را اظهار و این

نشان‌دهنده آن است که گردشگری توانسته است تا حدودی باعث افزایش قیمت اراضی شود.

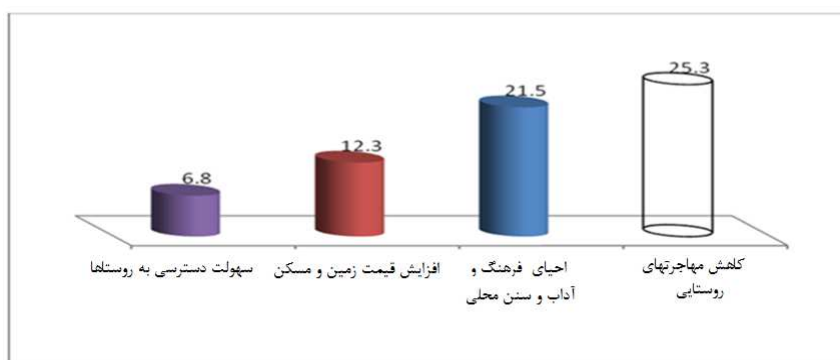
- **آزمون تحلیل عاملی:** در رابطه با مقدار سنجه کفایت بسندگی کیزر - میر اولکین^۱ (KMO)، نتایج تحلیل عاملی (۰/۷۷) حکایت از مناسب بودن داده‌ها و متغیرهای موردنظر جهت انجام تحلیل عاملی و یا به عبارتی روشن‌تر، تقلیل داده‌ها به یک سری عوامل بنیادی و پنهانی می‌باشد. به واقع، براساس این نتیجه، تناسب کافی بین سازه نظری و تجربی تحقیق برقرار می‌باشد. مقدار آزمون بارتلت^۲ در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنی‌دار می‌باشد که نشانگر آن است که ماتریس همبستگی عاملها با گویه‌ها و متغیرها، یک ماتریس واحد نمی‌باشد. بدین معنا که، از یک طرف همبستگی درون‌گویه‌ای مناسب بوده و از طرف دیگر نیز، همبستگی هر عامل با مجموعه گویه‌ها و با همبستگی عوامل دیگر با مجموعه گویه‌های دیگر تفاوت دارد. در مجموع، با توجه به این نتیجه، کشف یک ساختار جدید از فایل داده‌ها و متغیرهای تحقیق ممکن می‌باشد.

جدول ۳. نتیجه آزمون KMO and BARTLETTS

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.774
Approx. Chi-Square		11216.768
Bartlett's Test of Sphericity	df	325
	Sig.	.000

از مجموع ۳۴ گویه، ۴ عامل ساخته شده است. عامل‌های اول تا چهارم به ترتیب توانسته‌اند ۲۵/۳، ۲۱/۵، ۱۲/۳ و ۶/۸ درصد از واریانس و تغییرات مجموعه متغیرها را تعیین کنند. در مجموع کل ۴ عامل، ۶۶/۱ درصد از کل عوامل نقش فعالیتهای گردشگری نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی در توسعه روستایی شهرستان مریوان را تشکیل داده‌اند.

1. Keisr-Meyer Olkin measure of sampling adequacy
2. Bartlet test

نمودار ۱. تحلیل عاملی عوامل یا مولفه‌های تاثیرپذیر بر نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان

بنابراین همانگونه که در این نمودار مشاهده می‌شود بیشترین تاثیر گردشگری در توسعه روستایی در بخش اقتصادی شامل کاهش مهاجرت‌های روستایی و احیای فرهنگ و آداب و سنن محلی، در بخش اقتصادی شامل افزایش قیمت زمین و مسکن و در بخش کالبدی- محیطی شامل سهولت دسترسی به روستاها شده است.

• **آزمون ناپارامتری فریدمن:** آزمون ناپارامتری فریدمن از جمله آزمون‌های آماری است که برای رتبه‌بندی و اولویت‌دهی به متغیرهای چندمقوله‌ای با مقیاس رتبه‌ای (ترتیبی) انجام می‌گیرد. در این پژوهش نیز به منظور بررسی نقش فعالیتهای گردشگری نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه، به لحاظ اقتصادی و اجتماعی در توسعه روستایی از آزمون ناپارامتری فریدمن استفاده شده است. در ادامه، آزمون فرضیه حکایت از آن داشت که از حیث آماری، با اطمینان ۰/۹۹ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱، تفاوت معنی‌داری بین فعالیتهای گردشگری نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و توسعه روستایی وجود دارد.

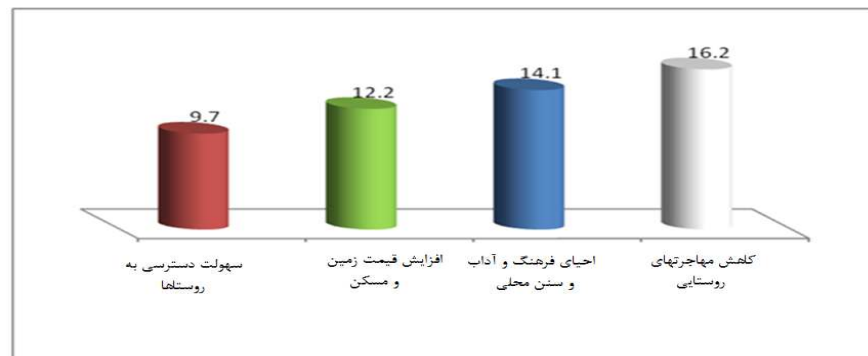
جدول ۴. نتایج حاصل از آزمون فریدمن

میانگین رتبه	مولفه‌ها
۱۶/۲	کاهش مهاجرت‌های روستایی
۱۴/۱	احیای فرهنگ و آداب و سنن محلی
۱۲/۲	افزایش قیمت زمین و مسکن
۹/۷	سهولت دسترسی به روستاها

$$X^2 = 45678/16$$

$$d.f = 3$$

$$P < 0/01$$

نمودار ۲. آزمون ناپارامتری فریدمن مقایسه میانگین عوامل یا مولفه‌های تاثیرپذیر بر نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان

بنابراین مقایسه میانگین بین فعالیتهای گردشگری نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه، به لحاظ اقتصادی و اجتماعی به لحاظ توسعه روستایی از دیدگاه روستاییان نشان از آن دارد که عامل اول: کاهش مهاجرت‌های روستایی (۱۶/۲) و عامل دوم: احیای فرهنگ و آداب و سنن محلی (۱۴/۱)، عامل سوم: افزایش قیمت زمین و مسکن (۱۲/۲) و عامل چهارم سهولت دسترسی به روستاها (۹/۷) بیشترین میانگین را به لحاظ تاثیرپذیری نقش فعالیتهای گردشگری نواحی روستایی محدوده مورد مطالعه، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی به لحاظ توسعه روستایی از دیدگاه روستاییان داشته است.

آزمون فرضیه‌ها

به منظور سنجش معنی‌داری و آزمون فرضیه‌های شاخص‌های مورد بررسی، اقدام به محاسبه ضریب همبستگی و معناداری آن در سطح آلفا ۰/۰۱ شده است. در جداول ذیل، شاخص‌ها در بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی؛ مورد بررسی و آزمون قرار گرفته است که نتایج آن با توجه به فرضیه‌ها در زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

آزمون فرضیه اول (مولفه‌های اجتماعی - فرهنگی): بین فعالیتهای گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی در محدوده مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۵. نتایج حاصل از آزمون ضریب همبستگی پیرسون (مولفه‌های اجتماعی)

ردیف	متغیرها	مقدار آزمون	نتیجه آزمون
۱	افزایش انگیزه ماندگاری مردم در روستا و کاهش مهاجرت به شهرها	۰/۷۴۰	H0 و رد H1 تأیید
۲	معرفی آداب و رسوم سنتی مردم و احیای فرهنگ و آداب و سنن محلی	۰/۴۴	H0 و رد H1 تأیید
۳	افزایش سطح آگاهی و دانش مردم روستا	۰/۵۳	H0 و رد H1 تأیید
۴	تغییر در نوع نگرش مردم به شیوه زندگی	۰/۶۸	H0 و رد H1 تأیید
۵	احساس مسئولیت مردم روستا در قبال گردشگران	۰/۶۳	H0 و رد H1 تأیید
۶	احساس نگرانی ساکنان روستایی از وضعیت پوشاک نامناسب و یا رفتار ناشایست گردشگران؛	۰/۰۷	H0 و رد H1 تأیید
۷	افزایش حس تعلق خاطر مردم به روستا	۰/۴۸	H0 و رد H1 تأیید
۸	افزایش مشارکت مردم روستا در طرح‌ها	۰/۶۱	H0 و رد H1 تأیید
۹	بهبود سطح آموزش، بهداشت و مسکن	۰/۰۱۷	H0 و رد H1 تأیید

نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون در جدول ۴، نشان می‌دهد که از دیدگاه روستاییان؛ فعالیتهای گردشگری بر متغیرهای مورد بررسی در فرضیه اول به‌عنوان مولفه‌های اجتماعی از جمله: افزایش انگیزه ماندگاری در روستا و کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها، تغییر در نوع نگرش مردم به شیوه زندگی، افزایش حس تعلق خاطر مردم به روستا، افزایش سطح آگاهی و دانش مردم روستا، احساس مسئولیت مردم روستا در قبال گردشگران، معرفی آداب و رسوم سنتی مردم و احیای فرهنگ و آداب و سنن محلی و افزایش مشارکت مردم روستا در طرح‌ها در سطح فاصله اطمینان ۰/۰۱ تأثیر معنی‌داری داشته و مورد تأیید قرار گرفته است. همچنین تأثیر فعالیتهای گردشگری بر متغیر بهبود سطح آموزش، بهداشت و مسکن در هیچ‌کدام از سطوح اطمینان ۹۵ و ۹۹ درصد معنی‌دار نبوده و مورد تأیید نیز قرار نگرفته و در نتیجه رد شده است.

آزمون فرضیه دوم (مولفه‌های اقتصادی): بین فعالیتهای گردشگری و توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی در محدوده مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۶. نتایج حاصل از آزمون ضریب همبستگی پیرسون (مولفه‌های اقتصادی)

ردیف	متغیرها	مقدار آزمون	نتیجه آزمون
۱	ایجاد بازارچه های مرزی اقتصادی	۰/۳۸	H0 و رد H1 تأیید
۲	افزایش قیمت زمین و مسکن	۰/۴۳	H0 و رد H1 تأیید
۳	رونق بازار فروش صنایع دستی و محلی	۰/۰۴	H1 و رد H0 تأیید
۴	اشتغال جوانان	۰/۰۳	H0 و رد H1 تأیید
۵	کاهش فاصله طبقاتی	۰/۰۱۱	H0 و رد H1 تأیید
۶	افزایش قدرت خرید	۰/۰۱۹	H0 و رد H1 تأیید
۷	جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی	۰/۰۱۷	H0 و رد H1 تأیید
۸	افزایش درآمد	۰/۰۱۳	H0 و رد H1 تأیید
۹	افزایش اشتغال در بخش خدمات	۰/۰۲۴	H0 و رد H1 تأیید
۱۰	اشتغال زنان	۰/۰۴۲	H0 و رد H1 تأیید

نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون، نشان می‌دهد که از دیدگاه روستاییان؛ فعالیتهای گردشگری صرفاً بر متغیرهای: ایجاد بازارهای مرزی اقتصادی و افزایش قیمت اراضی در سطح فاصله اطمینان ۰/۰۵ تأثیر معنی‌داری داشته و مورد تأیید قرار گرفته است. در مقابل تأثیر فعالیتهای گردشگری بر متغیرهایی مانند: متغیرهای رونق بازار فروش صنایع دستی و محلی، اشتغال جوانان، کاهش فاصله طبقاتی، افزایش قدرت خرید، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی، افزایش درآمد، افزایش اشتغال در بخش خدمات و اشتغال زنان در هیچکدام از سطوح اطمینان ۹۵ و ۹۹ درصد معنی‌دار نبوده و مورد تأیید نیز قرار نگرفته و در نتیجه رد شده است.

آزمون نهایی فرضیه‌ها بر اساس نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای

در این پژوهش به منظور آزمون سنجش تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی، اقتصادی در محدوده مورد مطالعه از آزمون t تک‌نمونه‌ای، استفاده شده است. در واقع، این آزمون به بررسی این مسئله می‌پردازد که آیا میانگین یک متغیر خاص با یک مقدار خاص فرق دارد یا خیر. بنابراین، آزمون t تک‌نمونه‌ای، میانگین نمونه تحقیق را با یک مقدار خاص (Test value) مقایسه می‌کند.

آزمون فرضیه اول: فعالیتهای گردشگری باعث توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی در محدوده مورد مطالعه شده است.

جدول ۷. نتایج حاصل از آزمون سنجش میزان تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی

Test Value = 3						متغیر
تعداد	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگین	مقدار t	سطح معناداری (p)	
۳۶۸	۶/۸	۰/۱۱	۳/۸	۱۲/۴	۰/۰۵	سنجش میزان تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی

با استناد به نتیجه آزمون t (۱۲/۴) در خصوص سنجش میزان تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی باید اذعان داشت که با اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ تفاوت آماری معنی‌داری بین میانگین فرضی (۳) و میانگین بدست آمده (۶/۸) وجود دارد. از همین روی، فرض H_1 تحقیق که دلالت بر بیشتر و بزرگتر بودن مقدار میانگین بدست آمده از میانگین فرضی داشته و به عبارتی دلالت بر تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی داشته، تأیید شده و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر کوچکتر یا کمتر بودن مقدار میانگین بدست آمده از میانگین فرضی یا عدم تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی، می‌باشد؛ رد می‌گردد. بنابراین، با توجه به نتایج بدست آمده از این آزمون؛ تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اجتماعی، کاملاً مشهود و نمایان است.

آزمون فرضیه دوم: فعالیتهای گردشگری باعث توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی در محدوده مورد مطالعه شده است.

جدول ۸. نتایج حاصل از آزمون سنجش میزان تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی

Test Value = 3						متغیر
تعداد	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگین	مقدار t	سطح معناداری (p)	
۳۶۸	۱/۸	۱/۵	۱/۲	۵/۴	۰/۱۱	سنجش میزان تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی

با استناد به نتیجه آزمون t (۵/۴) در خصوص سنجش میزان تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی باید اذعان داشت که با توجه به بالاتر بودن میانگین فرضی (۳) و کمتر بودن میانگین بدست آمده (۱/۸) هیچ گونه تأثیر مثبت و معنی داری در سطوح اطمینان ۰/۹۹ و ۰/۹۵ درصد و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ و ۰/۰۵ درصد؛ وجود ندارد. از همین روی، فرض H_1 تحقیق که دلالت بر بیشتر و بزرگتر بودن مقدار میانگین بدست آمده از میانگین فرضی داشته و به عبارتی دلالت بر تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی داشته، رد شده و در مقابل فرض H_0 تحقیق مبنی بر کوچکتر یا کمتر بودن مقدار میانگین بدست آمده از میانگین فرضی یا عدم تأثیر فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی، می باشد؛ تأیید می گردد. بنابراین، با توجه به نتایج بدست آمده از این آزمون؛ رشد و توسعه فعالیتهای گردشگری بر توسعه روستایی به لحاظ اقتصادی، تأثیری نداشته است.

نتیجه گیری

بنابراین یافته های تحلیلی تحقیق در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی نشان می دهد که گردشگری به لحاظ توسعه روستایی در ابعاد اجتماعی- فرهنگی بیشترین نقش را در کاهش مهاجرت های روستایی، احیاء آداب و سنن محلی و افزایش سطح آگاهی ها و دانش مردم روستایی، در بعد اقتصادی بیشترین نقش را در افزایش قیمت زمین و مسکن داشته است. همچنین نتایج بدست آمده از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی، حاکی از آن است که مجموع ۳۴ گویه تحقیق حاضر ۴ عامل با عناوین عامل اول: کاهش مهاجرت های روستایی؛ عامل دوم: احیاء آداب و سنن محلی؛ عامل سوم: افزایش قیمت زمین و مسکن روستایی و عامل چهارم: سهولت دسترسی به روستاها در مجموع ۶۶/۱ درصد از واریانس کل عوامل و مولفه های تأثیر پذیر بر نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان را تشکیل داده اند. آزمون ناپارامتری فریدمن نیز بیانگر آن است که عامل اول: کاهش مهاجرت های روستایی (۱۶/۲) و عامل دوم: احیاء آداب و سنن محلی (۱۴/۱)، بیشترین میانگین را به لحاظ تأثیر پذیری بر نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان از دیدگاه روستاییان داشته است.

پیشنهادها

بنابراین باتوجه به نتایج و یافته‌های بدست آمده از پژوهش، یکسری پیشنهادهای کلی و کاربردی جهت توسعه گردشگری در روستاهای مورد مطالعه در ابعاد اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی به‌طور خلاصه در زیر ارائه می‌گردد:

➤ ابعاد اجتماعی - فرهنگی

۱. بهبود خدمات بهداشتی - درمانی از جمله سرویس بهداشتی که اکثر گردشگران در حدود ۴۵/۴ درصد این امکانات را ضعیف و خیلی ضعیف توصیف کرده‌اند. و در کل روستاهای مورد مطالعه فقط دو روستای نژمار و نی این مشکل را نداشتند.
۲. توجه ویژه مسئولین شهرستانی و استانی به بازارچه مرزی باشماق در اطراف روستای باشماق از نظر امکانات رفاهی، خدماتی و بهداشتی برای گردشگران که نقش بسیار اساسی در ورود کالاها و اجناس به داخل شهرستان مریوان و روستاهای مورد مطالعه را دارد.
۳. بهبود احساس امنیت برای گردشگران از طریق تبلیغ و اطلاع‌رسانی رسانه‌ها و تلویزیون که میزان رضایت گردشگران از احساس امنیت بدین صورت بوده است که ۵۳/۳ درصد آن را ضعیف و خیلی ضعیف، ۲۷/۳ درصد متوسط و ۱۹/۴ درصد آن را خوب و خیلی خوب توصیف کرده‌اند.
۴. راه‌انداختن کاروان راهیان نور به شهرستان مریوان و روستاهای مورد مطالعه با توجه به داشتن جاذبه‌های طبیعی و مذهبی و همچنین اینکه مریوان جزء مناطق جنگی بوده است می‌تواند گزینه بسیار قابل توجهی برای گردشگران باشد.
۵. تهیه تیزر تبلیغاتی در فصل گردشگری از دیدنی‌های محدوده مورد مطالعه، نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها
۶. آموزش و برگزاری سمینارها و نشست‌ها متناسب با آداب و رسوم و آیین‌های مذهبی قوم کرد در قالب برنامه‌های شاد جهت آشنایی مردم بومی با گردشگری روستایی و آموزش افراد مجرب در زمینه فعالیتهای مرتبط با گردشگری که گردشگران این میزان در حدود ۴۳ درصد ضعیف و خیلی ضعیف ارزیابی کرده بودند.

۷. برگزاری تور ویژه روستاگردی برای عکاسان و خبرنگاران توسط مسئولین شهرستان مریوان جهت انعکاس یافتن جاذبه‌های گردشگری روستایی مریوان در مطبوعات و سایت‌های گردشگری

۸. آزاد گذاشتن مردم روستاهای گردشگری شهرستان مریوان در برگزاری آیین‌های باستانی مثل آیین نوروزی و یک سری آیین‌های مذهبی برای جذب گردشگری که این امر در استان کرمانشاه که هم مرز شهرستان مریوان است بسیار مشهودتر است.

➤ ابعاد اقتصادی

۱. افزایش توجه مسئولین دولتی به سرمایه‌گذاری و رونق گردشگری محدوده مورد مطالعه که طبق ارزیابی‌های به‌عمل آمده از پرسشگران، حدود ۵۵/۷ درصد توجه مسئولین دولتی به سرمایه‌گذاری و رونق گردشگری محدوده مورد مطالعه را ضعیف و خیلی ضعیف ارزیابی کرده‌اند، حدود ۲۲/۳ درصد آن را متوسط و ۲۲ درصد آن را خوب و خیلی خوب توصیف کرده‌اند.

۲. کمک به اشتغال جوانان به ویژه در بخش خدمات مرتبط با فعالیتهای گردشگری روستایی که طبق ارزیابی روستاییان در رابطه با نقش گردشگری در توسعه روستایی، حدود ۵۴/۳ درصد آن را کم و خیلی کم ارزیابی کرده بودند.

۳. راه اندازی ورزش‌های زمستانی از جمله پیست اسکی در روستاهای ول، چور و گلچیدر

۴. تشویق بخش خصوصی و به‌ویژه سرمایه‌داران بومی جهت سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستاهای مریوان

۵. اجرای طرح خانه‌های استیجاری در داخل روستاهای مورد مطالعه جهت رفاه حال گردشگران به‌ویژه در روستاهای که فاصله آنها از شهر مریوان زیاد است (از جمله روستاهای تراق تپه، گویله، ول و گلچیدر)
۶. ایجاد موسسه‌های توریستی بین‌مرزی برای جذب گردشگر از کشور عراق به داخل شهرستان مریوان و روستاهای مورد مطالعه

۷. کمک به اشتغال زنان روستایی از طریق رونق دادن به صنایع دستی و محلی به‌ویژه قالیبافی و کلاش‌بافی توسط دولت با دادن وام‌های کم‌بهره بانکی که طبق ارزیابی‌های به‌عمل آمده از روستاییان حدود ۷۲/۸ درصد نقش گردشگری در اشتغال زنان روستایی را کم و خیلی کم توصیف کرده‌اند.

۸. ایجاد بازارهای روزانه و هفتگی صنایع دستی روستایی و همچنین غرفه‌های کالاهای فرهنگی در روزها و فصل ورود گردشگران در کنار دریاچه زریوار همراه با برگزاری موسیقی و رقص کردی در جهت

افزایش درآمد مردم روستاییان
 ۹. ایجاد سایت تماشای پرندگان به صورت استقرار دوربین‌های شکاری در روستاهای ینگجه، پیرصفا، کولان و کانی‌سانان به دلیل تسلط این روستاها به دریاچه زریوار در جهت رونق اقتصادی مردم این روستاها

کتابشناسی

۱. افتخاری، رکن‌الدین؛ قادری، اسماعیل (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی، فصلنامه مدرس، دوره ۶، شماره ۲؛
۲. افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی (۱۳۹۰)، اولویت‌بندی ظرفیت‌های گردشگری روستایی شهرستان نیر، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴، پاییز؛
۳. بدری، سیدعلی (۱۳۸۸)، اثرات اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره دوازدهم، بهار و تابستان؛
۴. پاپ زن، عبدالحمید و همکاران (۱۳۸۹)، مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی، فصلنامه پژوهش‌های روستایی دوره ۱، شماره ۳؛
۵. پاپلی‌یزدی، محمدحسین؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۶)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران، انتشارات سمت؛
۶. جوان، جعفر؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۳)، نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه‌ای با تاکید بر مدیریت روستایی، فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱؛
۷. حسونند، اسماعیل (۱۳۹۰)، امکان‌سنجی گردشگری روستایی و آثار آن بر توسعه روستایی، فصلنامه توسعه روستایی، دوره سوم، شماره ۲، پاییز و زمستان؛
۸. خاتون‌آبادی، سیداحمد؛ راست قلم، مهدی (۱۳۹۰)، سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۵، شماره ۳، پاییز؛
۹. دادورخانی، فضیله و همکاران (۱۳۹۰)، تحلیل نقش گردشگری در توسعه ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۸، زمستان؛
۱۰. دانش‌مهر، حسین (۱۳۹۱)، بررسی نقش طبیعت‌گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT، پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره سوم، پاییز؛
۱۱. رضایی، پژمان (۱۳۸۲)، بررسی و مطالعه زمینه‌های گردشگری در نواحی روستایی استان چهارمحال و بختیاری به منظور توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران؛
۱۲. رضایی، روح‌اله (۱۳۹۱)، واکاوی پیامدهای منفی توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان قزوین،

- مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۷، بهار؛
۱۳. رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۴)، جغرافیا و صنعت توریسم، دانشگاه پیام نور، تهران؛
۱۴. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران
۱۵. رضوانی؛ محمدرضا (۱۳۹۰)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران؛
۱۶. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۹۲)، ارائه الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری پایدار روستایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۱، بهار؛
۱۷. سیدعلی‌پور، سیدخلیل؛ مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی؛
۱۸. شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادی‌نژاد، همایون (۱۳۸۱)، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر ۱۳۸۱، شماره ۲۵۱-۲۵۰، ص ۵۲؛
۱۹. شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادی‌نژاد، همایون (۱۳۸۷)، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد، وزارت جهاد کشاورزی، سال ۲۲، شماره ۲۵۱-۲۵۰، ص ۵۲-۶۲؛
۲۰. صالحی‌فرد، محمد؛ علیزاده، دانا (۱۳۸۸)، اثرات مثبت گردشگری بر جامعه میزبان، فصلنامه گردشگری، شماره ۲۲، تهران؛
۲۱. صالحی‌فرد، محمد، (۱۳۹۰)، گردشگری روستایی (مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری)، نشر مشهد، مرنديز؛
۲۲. ضیایی، محمود و تراب‌احمدی، مژگان (۱۳۹۱)، شناخت صنعت گردشگری با رویکرد سیستمی، تهران، نشر علوم اجتماعی؛
۲۳. عبدالمنافی، طاهره؛ ازکیا، مصطفی (۱۳۹۰)، عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال چهارم، شماره ۱، بهار (پیاپی سیزده)؛
۲۴. عنابستانی، علی‌اکبر و همکاران (۱۳۹۱)، بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاههای روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان، مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی سال دوم، شماره دوم، (پیاپی ۶) پاییز؛
۲۵. کریمی، جعفر؛ محبوب‌فر، محمدرضا (۱۳۹۱)، گردشگری روستایی ایران (جاذبه‌ها، روستاهای شگفت‌انگیز، برنامه‌ریزی)، اصفهان، انتشارات ارکان دانش؛
۲۶. مافی، عزت‌الله؛ سقایی، مهدی (۱۳۸۷)، تحلیل بر گردشگری روستایی در پیرامون کلان شهرها، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره دهم، بهار و تابستان؛
۲۷. معصومی، مسعود (۱۳۸۵)، ماهیت گردشگری، تهران: پیک کوثر؛
۲۸. منشی‌زاده، رحمت‌الله (۱۳۷۶)، جهانگردی، نشر مشعل؛

۲۹. مهدوی، داود (۱۳۹۰)، ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران، رساله دکتری، تربیت مدرس؛
۳۰. مهدوی، داود (۱۳۸۲)، نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس؛

31. Augustin, M., (1998), National Strategies for Rural Tourism Development and Sustainability;
32. Goeldner, R. Charles and Ritchie, J.R Brent.(2003), TOURISM, Principle,Practices, Philosophies. John wiley & sons, inc. eleventh edition
33. Goldstone, J,and Morris, A,(1999), Farm Accommodation and Agriculture Heritage in Orkney, Research Center of Bornholm,pp,111-120;
34. Greffe x (1993), Rural Tourism a Lever for Economic and Social Development, Londo;
35. Hall.C. (2004), the geography of tourism and recreation, Rutledge, London;
36. Pearce, B,and Markandya(1989), Tourist development. Longman. Sinagapore publisher Ltd;
37. Pearce, D. (1999), tourist development, Longman, Harlow;
38. Sharpley, R.(2005), Rural Tourism and Sustainability – Acritique, New Direction in rural Tourism, Ashgate, England,pp.38-53.

Archive of SID